

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/79004>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-08 and may be subject to change.

‘W e zijn afgegaan als een gieter’, aldus minister van Buitenlandse Zaken Hans van den Broek op een persconferentie in Brussel op 30 september 1991. De Raad van Ministers van de toenmalige Europese Gemeenschappen (EG) had zojuist vrijwel unaniem het Nederlandse voorstel voor een nieuw verdrag afgewezen. In *NRC Handelsblad* sprak J.L. Heldring van de ‘grootste diplomatieke nederlaag van Nederland sinds Nieuw-Guinea’. De dag ging niet voor niets de geschiedenis in als ‘zwarte maandag’.

In zijn dissertatie doet Bob van den Bos, politicoloog, oud-Kamerlid en oud-europarlementariër, een eerste poging dit debacle te verklaren.

Mirakel en debacle is het verhaal van het Nederlandse EG-voorzitterschap in de tweede helft van 1991. De grote opdracht was het smeden van een verdrag dat de politieke en economische samenwerking in Europa zou versterken. De vorige voorzitter, Luxemburg, had daarvoor al een document opgesteld waarover op onderdelen overeenstemming bestond tussen de – destijds nog twaalf – lidstaten. Het Luxemburgse concept voorzag in creatie van een Europese Unie rustend op drie pijlers: de communautaire pijler van de EG en twee intergouvernementele pijlers voor buitenlands en veiligheidsbeleid (GBVB) en voor binnenlandse zaken en justitie (Biza/Justitie). In twee maanden tijd slaagde een relatief kleine maar vastberaden equipe op Buitenlandse Zaken onder leiding van staatssecretaris Piet Dankert erin een nieuwe tekst te produceren. Dat wapenfeit is het ‘mirakel’ uit de titel. De nieuwe tekst kwam meer overeen met het traditionele doel van de Nederlandse buitenlandse politiek: de totstandkoming van een supranationaal Europa stevig gebed in het Atlantisch bondgenootschap. Daarvoor werd allereerst een ‘unitaire’, federale structuur voorgesteld, waarbij het GBVB en Biza/Justitie onder de supranationale EG-procedures zou vallen. Ten tweede speelde in het Nederlandse voorstel de NAVO een doorslaggevende rol in het GBVB-gedeelte. De tekst zat weliswaar goed in elkaar, maar Den Haag bleek zich te hebben verkeken op de reactie van de andere lidstaten. Van den Broek en premier Ruud Lubbers sloegen waarschuwingen uit de verschillende hoofdsteden in de wind. Op het *moment suprême* kwam vooral de Duitse tegenstem als een verrassing. Volgens Van den Bos was dat het gevolg van een geheime overeenkomst tussen de Duitse bondskanselier Helmut Kohl en de Franse president François Mitterrand.

Van den Bos heeft grondig onderzoek gedaan. Zo sprak hij met tientallen ooggetuigen. Tevens slaagde hij erin, via een beroep op de WOB, nogal wat documenten van de ministeries van Buitenlandse en Algemene Zaken boven water te halen. Dat levert fraaie doorkijkjes op over de (inter)departementale stammenstrijd, de persoonlijke relaties in Den Haag en het functioneren van de Nederlandse permanente vertegenwoor-

diging in Brussel. Ook wordt aangetoond hoe gecompliceerd de onderhandelingen waren tussen dertien deelnemers – de Twaalf plus de Europese Commissie – die op uiteenlopende beleidsterreinen verschillende doelen nastreefden. Zo bleken bijvoorbeeld partners die op veiligheidspolitiek gebied aan Nederlandse kant stonden (zoals het Verenigd Koninkrijk), fel gekant tegen de institutionele voorstellen, terwijl meer communautair gezinde landen (zoals Duitsland) de voorstellen te

Atlantisch vonden.

Mirakel en debacle is een doorwrochte studie. Toch maakt Van den Bos het zichzelf en zijn lezers niet gemakkelijk. Dat komt door de dubbele doelstelling van het boek. De auteur tracht namelijk niet alleen de achtergrond van ‘zwarte maandag’ te schetsen maar wil tevens een viertal politologische besluitvormingsmodellen toetsen. In de vier belangrijkste hoofdstukken staat steeds één model centraal: het zogenoemde

Rationele Actor-model, het model dat verklaringen zoekt in de aard van de organisatie, het bureaucratisch-politieke model en ten slotte een model over de rol van ‘topbesluitvormers’. Deze aanpak dwingt Van den Bos viermaal hetzelfde verhaal te vertellen. Ondanks de talloze herhalingen is de informatie toch zo spaarzaam gedoseerd dat de lezer vooral met de eerste twee hoofdstukken problemen heeft. Aan het eind blijkt bovendien dat enkele vragen onbeantwoord blijven. Zo blijft de plotselinge en doorslaggevende Duitse ‘ommezwaai’ onderbelicht. Had het niet voor de hand gelegen om meer Duitse getuigen te raadplegen? Van den Bos kan voor de Frans-Duitse ‘samenzwering’ geen harde aanwijzingen geven. Ten tweede laat de auteur het belangrijke veiligheidspolitieke gedeelte van de onderhandelingen min of meer buiten beschouwing. Ook hier lijken Frans-Duitse initiatieven een belangrijke rol te hebben gespeeld. Ten derde zoekt de lezer tevergeefs naar een duidelijke analyse van het Luxemburgse en het Nederlandse ontwerpverdrag. Een vergelijking tussen de twee teksten is daardoor niet mogelijk. Ten slotte blijft het ware ‘mirakel’ van deze geschiedenis onderbelicht. De meeste aandacht in het boek gaat uit naar de blamage van 30 september. Maar hoe slaagden de Nederlanders, die in de zomermaanden zo onmiskenbaar hadden gefaald, erin vervolgens niet alleen een nieuwe verdragstekst op te stellen (gebaseerd op het Luxemburgse voorstel), maar die ook nog eens geaccepteerd te krijgen zodat op de topconferentie in december overeenstemming werd bereikt over het verdrag van Maastricht?

Al met al is het laatste woord over ‘zwarte maandag’ nog niet gesproken. Van den Bos heeft met zijn proefschrift wel een belangrijke bijdrage aan het debat geleverd.

J.W.L. Brouwer
Radboud Universiteit Nijmegen

Nieuwste Tijd

Zwarte maandag, 30 september 1991

Bob van den Bos, *Mirakel en debacle*. De Nederlandse besluitvorming over de Politieke Unie in het verdrag van Maastricht (*Van Gorcum; Assen 2008*) 410 p., €19,50 ISBN 9789023244370